

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“

1. Üldalused.....	3
1.1 Valdkonnapädevus	3
1.2 Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht.....	4
1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming	4
1.4 Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks	6
1.5 Õppe kavandamine ja korraldamine	7
1.6 Hindamine	8
1.7 Õppekeskkond.....	10
2. Ainekavad	12
2.1 Inimeseõpetus	12
2.1.1 Õppeaine kirjeldus	12
2.1.2 Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	13
2.1.3 Õpitulemused	16
2.1.4. Inimeseõpetus 2. klassi ainekava	22
2.1.4. Inimeseõpetus 3. klassi ainekava	24
2.1.4. Inimeseõpetus 5. klassi ainekava	27
2.1.4. Inimeseõpetus 6. klassi ainekava	30
2.1.4. Inimeseõpetus 7. klassi ainekava	36
2.1.4. Inimeseõpetus 8. klassi ainekava	39
2.2 Ajalugu.....	44
2.2.1 Õppeaine kirjeldus.....	44

2.2.2	Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	46
2.2.3	Õpitulemused.....	48
2.2.4.	Ajaloo 5. klassi ainekava	51
2.2.5.	Ajalugu 6. klassi ainekava.....	54
2.2.6.	Ajalugu 7. klassi ainekava.....	60
2.2.7.	Ajalugu 8. klassi ainekava.....	66
2.2.8.	Ajalugu 9. klassi ainekava.....	75
2.3	Ühiskonnaõpetus.....	82
2.3.1	Õppeaine kirjeldus	82
2.3.2	Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	83
2.3.3	Õpitulemused.....	85

1. Üldalused

1.1 Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2 Ainevaldkonna õppeainete arvestuslik maht

Sotsiaalainete valdkonda kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus. Ajalugu õpitakse alates 5. klassist, inimeseõpetust 2. klassist ning ühiskonnaõpetust 6. klassist.

Põhikooli kooliastmed jaotuvad järgmiselt:

I kooliaste – 1.-3. klass;

II kooliaste – 4.-6. klass;

III kooliaste – 7.-9. klass.

Ainevaldkonda kuulub kolm õppeainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

Õppeaine	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
Ajalugu		3	6
Inimeseõpetus	2	2	2
Ühiskonnaõpetus		2	2

Õppeaine nädalatundide jagunemine kooliastmete sees ja õppesisu klasside kaupa määratakse kindlaks kooli õppekavas arvestusega, et õpitulemused ning kooliastmete lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud oleksid saavutatavad.

1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjusetagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes

ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväarsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse

tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alusmaailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega.

Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

1.4 Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaülevalt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel.

Üldpädevuste kujundamine ning läbivate teemade käsitlemise ja lõimingu korraldamise põhimõtted määratakse kooli õppekava üldosas ja rakendamine täpsustatakse valdkonnakavas.

1.5 Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatus rõhuasetustest ning lõimingu teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
- 7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;

- 8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
- 9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6 Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema

lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemist, seoste loomist ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

1.7 Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõendus põhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest. Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmäärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. Ainekavad

2.1 Inimeseõpetus

2.1.1 Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps märkaks, mõistaks ja selgitaks enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi.

I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlemist ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

2.1.2 Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku. 2) Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse. 3) Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama 	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Mõistab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist. 2) Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv. 3) Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma 	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Mõistab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist. 2) Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas. 3) Mõistab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse. 4) Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja

<p>saamisel ja tuleviku kavandamisel.</p> <p>4) Mõistab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.</p> <p>5) Mõistab üldtunnustatud käitumisharjumuste ja seaduste järgimise vajalikkust.</p> <p>6) Tunneb liiklusreegleid.</p> <p>7) Tunneb erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.</p> <p>8) Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.</p> <p>9) Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.</p> <p>10) Mõistab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.</p> <p>11) Väärtustab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana.</p>	<p>kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.</p> <p>4) On loov ja ettevõtlik.</p> <p>5) On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Mõistab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.</p> <p>6) Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.</p> <p>7) Mõistab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.</p> <p>8) Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.</p> <p>9) Kasutab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.</p>	<p>vastutust enda elutee kujundamisel.</p> <p>5) On loov ja ettevõtlik.</p> <p>6) Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.</p> <p>7) Mõistab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.</p> <p>8) Mõistab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.</p> <p>9) Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.</p> <p>10) Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.</p> <p>11) Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu</p>
--	---	---

<p>12) Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.</p> <p>13) Mõistab, et tuleb oma tervist hoida.</p> <p>14) Tunneb ära tervist ohustavaid tegureid, ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.</p> <p>15) Planeerib oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.</p> <p>16) Kasutab lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsub vajaduse korral abi.</p> <p>17) Mõistab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.</p> <p>18) Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.</p>	<p>10) Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.</p> <p>11) Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.</p> <p>12) Valdab infootsimise meetodeid, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.</p> <p>13) Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.</p> <p>14) Tunneb ära, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.</p> <p>15) Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevat riski, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.</p>	<p>individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.</p> <p>12) Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.</p> <p>13) Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.</p> <p>14) Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.</p>
---	---	--

2.1.3 Õpitulemused

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad. Õpilane:

- 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- 2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;
- 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- 4) nimetab, Eesti Vabariigi presidenti;
- 5) nimetab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- 7) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 9) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- 10) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- 11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevat kohustusi;
- 12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- 13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
- 14) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 15) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 16) demonstreerib õpitu olukorras üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähistusi;
- 18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 19) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 20) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 21) leiab infot erinevatest allikatest;

- 22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväarsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- 24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 25) mõistab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- 27) mõistab, et vägivallal on eri vormid;
- 28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 29) Valdab informatsiooni abi saamise võimalustest inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 30) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- 31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- 33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- 35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- 38) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- 39) nimetab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- 40) selgitab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- 41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi, konfliktid ja probleemilahendus, positiivne mõtlemine.

Õpilane:

- 1) mõistab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 7) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;
- 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 11) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 16) mõistab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 18) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
- 21) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;

- 23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 26) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- 27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 31) Selgitab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;
- 33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 34) mõistab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 41) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- 42) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- 43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- 44) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

III kooliastmes käsitletakse inimese arengu, turvalisuse, tervise- ja riskikäitumisega seotud teemasid, sh inimese areng ja murdeiga, inimene ja rühm, suhted ja seksuaalsus ning inimene, valikud ja õnn.

Õpilane:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
- 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus.
- 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;
- 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega;
- 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- 14) valdab infot, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;

- 18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- 21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 22) demonstreerib õpituatsioonis inimväarikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikutest seostest;
- 24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 26) analüüsib enda tervise seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 32) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
- 33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- 34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

2.1.4 Inimeseõpetus 2. klassi ainekava

Inimeseõpetusega seotud oskuste, mõistete ja teooriate omandamiseks ning kinnistamiseks loimitakse need teiste õppeainetega. Inimeseõpetuses käsitletakс inimest, kui tema sotsiaalset keskkonda tervikuna integreerides õppesisu erinevate ainevaldkondadega. Teemad käsitlevad õpilase eakohast isiksuse ühiskonda sobitamist koos teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemisega. Inimeseõpetuses liigutakse tervikliku mina saavutamise poole ning tõhustatakse positiivse minapildi kujunemist läbi väärtuskasvatuse. Ainekava lähtuvalt pööratakse tähelepanu kõigile õpilase arenguvaldkondadele, nii vaimse, füüsilise, sotsiaalse, moraalse kui emotsionaalsele arengu vaatenurgast. Aine läbimise tulemusena oskab õpilane

mõista ja hinnata iseennast ning oma nõrku ja tugevaid külgi. Aine omandamisel on rõhk aktiivõppemeetodil- õppimisel läbi rollimängude, rühmatööde ja arutelude ning praktiliste ülesannete.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
<ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab enda huvisid ja tegevusi. 2) Põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda. 3) Mõistab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi. 1) Toob näiteid tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust. 2) Nimetab mõningaid haiguste tunnuseid.	<p>Mina</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Minu erinevused ja sarnasused teiste inimestega. 2. Iga inimese väärtus. 3. Viisakas käitumine.

3) Kirjeldab kuidas kasutada hädaabinumbrit ja kutsuda vajaduse korral kutsuda abi.

1) Kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest.

2) Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

1) Leiab kaardilt Eesti ja kodukoha.

2) Nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva.

3) Tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat.

4) Valdab infot ,kes on Eesti Vabariigi president.

5) Nimetab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku.

6) Võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt jaanipäev, jõulud.

7) Toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest.

8) Selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.

1) Vajadusel planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikul.

Mina ja tervis

1. Oma tervise hoidmine.

2. Hädaabinumbri kasutamine ja vajaduse korral abi kutsumine.

3. Haiguste tunnused.

4. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport.

5. Esmaabi.

Mina ja minu pere

1. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.

2. Mõistab, mis on vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.

Mina ja Eesti

1. Eestimaa ja kodukoht.

2. Eesti pealinn.

3. Eesti Vabariigi sünnipäev.

4. Eesti president.

5. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid.

<ul style="list-style-type: none"> 2) Toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada. 3) Sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab need enda huvidega. 4) Seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega. 	<ul style="list-style-type: none"> 6. Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. 7. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. 8. Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. 9. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana. <p>Mina: aeg ja asjad</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Mina: aeg ja aja planeerimine. 2. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. 3. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. 4. Õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. 5. Igapäevalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.
--	---

2.1.4 Inimeseõpetus 3. klassi ainekava

Lõiming:

Eesti keel – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid.

Matemaatika – ajaarvamine, ressursside planeerimine (aeg, raha), matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine, oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid

analüüsida ning tulemuse toesust kontrollida. Oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusõpetus – säästlik tarbimine, keskkonnaprobleemide märkamine ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Kunsti- ja tööõpetus - Eestis elavate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus läbi rahvuslike mustrite.

Kehaline kasvatus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana. Arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
<ol style="list-style-type: none"> 1) Põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda. 2) Mõistab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi. 3) Nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi. 4) Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas. 5) Toob näiteid terviseriskidest ja mõistab kuidas püsida terve. 	<p>Mina</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Igaühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse. 2. Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus. 3. Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus. 4. Laste õigused ja kohustused: peres, koolis ja lähikonnas.

- 6) Selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste.
- 7) Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
- 8) Toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida.
- 9) Põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
- 10) Demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist.
- 11) Tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid.
- 12) Märkab liiklusohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks.
- 13) Märkab liiklusohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks.
- 14) Mõistab, et vägivaldal on eri vormid.
- 15) Selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua.
- 16) Kirjeldab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald.
- 17) Abisaamine ja abistamise vägivalda korral.
- 18) Selgitab sõpruse, koostöö, üksteise hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.

Mina ja tervis

1. Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis.
2. Tervislik eluviis.
3. Terviseriskid.
4. Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest.
5. Esmaabi.
6. Abi saamise võimalused.

Mina ja teised

1. Reeglid ja käitumisnormid.
2. Seadused.
3. Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine.
4. Liiklusreeglid. Liiklusreeglite järgimine.
5. Turvaline käitumine liikluses, koduteel ja koduümbruses.
6. Vägivald ja selle erinevad vormid. Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed.
7. Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral.
8. Koostöö vajalikkus. Hoolitsemine ja abistamine. Heategemine ja heategevus.

<p>19) Loetleb erinevaid teabeallikaid.</p> <p>20) Leiab infot erinevatest allikatest.</p> <p>21) Võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärse ja teabe sisu väärtuse poolest.</p> <p>22) Kirjeldab sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte.</p> <p>23) Selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel.</p> <p>24) Mõistab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine.</p> <p>25) Hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.</p>	<p>Mina: teave ja asjad.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teave, Erinevad teabeallikad. 2. Teabeallikate kasutamine. 3. Teabeallikate usaldusväärsus. 4. Meedia kasutusvõimalused ja ohud. 5. Turvaline meediavahendite kasutamine. 6. Raha, Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. 7. Vastutus. Oma kulutuse plaanimine. 8. Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. 9. Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses.
---	---

2.1.4 Inimeseõpetus 5. klassi ainekava

Lõiming:

Eesti keel - suuline ja kirjalik eneseväljendusoskus.

Matemaatika - ajaühikud, ajaühikute seosed, kell ja kalender, käibivad rahaühikud, rahaühikute seosed, arvnäitajate ja diagrammide lugemine, tõlgendamine, analüüsimine.

Loodusõpetus - inimene, inimese meeled ja avastamine, liikumine, ohutusnõuded, inimese välisehituse kirjeldus, inimene ja inimese elukeskkond, asjad ja materjalid. Eesti kaart – maakondade märkimine, õppekäik kodukohta, Euroopa Liidu kaart, kodukoha elurikkus ja maastikuline mitmekesisus, elu mitmekesisus maal, elukeskkond Eestis.

Kunsti- ja tööõpetus - eneseväljendust toetav teemakohane töö, laua katmine, kaunistamine ja koristamine, säästlik tarbimine, jäätmete sortimine, oma maakonna rahvuslikud mustrid ja motiivid. Oma töö ning selle tulemuste analüüsimine ja hindamine, sobivad rõivad, isikupärased esemed.

Inglise keel - mina ja teised, mina ja koduümbrus, kodukoht Eesti, igapäevaelu, õppimine ja töö, vaba aeg.

Ajalugu - silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis ning maailmas.

Kehaline kasvatus - kehaline aktiivsus, tervislik eluviis, kehaline vormisolek, kehalise aktiivsuse valik.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
<ol style="list-style-type: none"> 1) Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid. 2) Nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid. 3) Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks). 4) Nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid. 5) Selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad. 6) Mõistab, et meedia saab mõjutada inimeste tervise käitumist, toob näiteid. 7) Mõistab reklaamide eesmärgi, 8) Eristada arvamust faktist. 	<p>Turvalisus ja riskikäitumine.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). 2. Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus. 3. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid. 4. Reeglid ja normid. 5. Seadused (sh liiklusseadus). <p>Reeglite ja normide vajalikkus.</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. 7. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. 8. Usaldusväärsed infoallikad.

- 9) Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.
- 10) Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.
- 11) Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.
- 12) Nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi.
- 13) Toob näiteid erinevast arengutempost murdeas.
- 14) Selgitab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.
- 15) Aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda.
- 16) Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises:

Riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald)

- 17) Selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.
- 18) Toob näiteid meediaga seotud ohtudest.

9. Infootsing (sh tervise teemaline) usaldusväärsetest infoallikatest.

10. Internet, selle turvaline kasutus.
11. Interneti ohud ja võimalused.
12. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus.
13. Autoriõigused ja õpilane.

Uimastid.

14. Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele.
15. Tervislikud valikud.
16. Illegaalsed ja legaalsed uimastid.
17. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele.
18. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energijoojod, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).
19. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses).
20. Oskus öelda "ei".
21. "Ei" ütlemise ja väljendamise viisid.
22. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed.
23. Vastutus oma otsuste eest.
24. Kaaslaste mõju otsustele.

<p>19) Selgitab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.</p> <p>20) Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigusi.</p> <p>21) Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.</p> <p>22) Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p> <p>23) Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.</p> <p>24) Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.</p>	<p>25. Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine).</p> <p>26. Kiisamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.</p> <p>Haigused ja esmaabi.</p> <p>27. Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused.</p> <p>28. Haiguste põhjused.</p> <p>29. Haigestumise vältimise viisid.</p> <p>30. Õnnetused.</p> <p>31. Õnnetuste vältimine.</p> <p>32. Esmaabi.</p> <p>33. Abi kutsumine.</p> <p>34. Tervis- inimese väärtuslik vara.</p>
---	--

2.1.4 Inimeseõpetus 6. klassi ainekava

Inimeseõpetus 1 tund nädalas, 35 tundi õppeaastas

Lõiming:

Eesti keel: suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste.

Info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse. Oskus loogiliselt arutleda, põhjendada.

Võõrkeel: teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas.

Matemaatika: ressursside planeerimine (aeg, raha), matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid), oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida.

Loodusained: inimese anatoomiaalased teadmised aitavad aru saada murdeas toimuvatest muutustest kehas ning uimastite toimest ja erinevatest haigustest. Majanduse ressursid, ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, keskkonnaprobleemide märkamine ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogia- ja kunstiõpetus: erinevad eneseväljendusvõtted. Oskus hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel.

Sotsiaalsed: ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutseuunitlus ja karjääri planeerimine.

Kehaline kasvatus: suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana, arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
<ol style="list-style-type: none"> 1) Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb. 2) Mõistab enesehinnangu olemust. 3) Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist.	<p>Mina ja suhtlemine</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Enesetundmine. 2. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa).

- 4) Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi.
- 5) Nimetab enda erinevaid omadusi.
- 6) Mõistab, et ennast saab pidevalt arendada.
- 7) Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest.
- 8) Mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi.
- 9) Seostab ettevõtlikkust tulevase töökohaga.
- 10) Õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga.

- 11) Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb.
- 12) Mõistab suhtlemise olemust.
- 13) Toob näiteid suhtlemise komponentide kohta.
- 14) Eristab verbaalseid ja mitteverbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid.
- 15) Mõistab suhtlemise kompleksust.
- 16) Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele.
- 17) Iseloomustab erinevaid käitumisviise.
- 18) Selgitab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära.
- 19) Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus.

3. Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine.
4. Eneseanalüüs - oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine.
5. Väärtused. Huvid. Võimed.
6. Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel.
7. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas.
8. Ettevõtlikkus ja tööelu.

Suhtlemine teistega

9. Suhtlemise mõiste.
10. Suhtlemise olemus (teiste tajumine, teabevahetuse mõjutamine).
11. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine.
12. Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele.
13. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised.
14. Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele.
15. Eelarvamused ja stereotüübid.
16. Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele.

Sallivus ja aktsepteerimine.

17. Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide

<p>20) Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust.</p> <p>21) Mõistab et tal on õigus öelda "ei", ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel.</p> <p>22) Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p> <p>23) Nimetab kahjustavaid käitumisviise.</p> <p>24) Selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata.</p> <p>25) Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.</p> <p>26) Mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades.</p> <p>27) Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi.</p> <p>28) Nimetab inimeste erivajadusi.</p> <p>29) Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest.</p> <p>30) Selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik.</p>	<p>lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel.</p> <p>18. "Ei" ütlemist eeldavad olukorrad.</p> <p>19. "Ei" ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.</p> <p>Internet</p> <p>20. Interneti võimalused ja ohud.</p> <p>21. Turvaline internetikasutus.</p> <p>22. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.</p> <p>Suhted teistega</p> <p>23. Inimeste erinevused.</p> <p>24. Vajadused ja väärtused.</p> <p>25. Erivajadused ja sallivus.</p> <p>26. Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest.</p> <p>27. Vastutus enda sõnade ja tegude ees, sh internetis.</p> <p>28. Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.</p> <p>29. Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia.</p> <p>30. Tunded ja nende tõhus väljendamine.</p>
---	---

- 31) Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist.
- 32) Nimetab sotsiaalseid oskusi ja toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta.
- 33) Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.
- 34) Mõistab, e kõik tunded on normaalsed.
- 35) Mõistab, kuidas oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata.
- 36) Selgitab konflikti häid ja halbu külgi.
- 37) Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise.
- 38) Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.
- 39) Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi.
- 40) Nimetab erinevaid probleeme.
- 41) Toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta.
- 42) Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.
- 43) Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist.
- 44) Nimetab mõjutamise viise.
- 45) Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.
- 46) Mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude ees.

Konfliktid ja probleemilahendused

31. Konflikt kui suhteprobleem.
32. Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.
33. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.
34. Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel.
35. Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad.
36. Probleemilahenduste eelised ja puudused.
37. Koostöö võimalused.
38. Koostöise tegevuse eelised.
39. Kaaslaste mõju otsustele.
40. Abistav ja kahjustav mõju.
41. Grupi surve.
42. Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine).
43. Toimetulek vägivallega, sh kiusamisega, abi saamise võimalused.
44. Vastutus.

Positiivne mõtlemine

45. Positiivne mõtlemine.

47) Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta. 48) Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.	46. Positiivne enesesisendus. 47. Positiivsed omadused.
---	--

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiaku

1. Mõistab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Mõistab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Mõistab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Mõistab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.

14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Leiab infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

Kontroll ja hindamine.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet.

Hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

2.1.4 Inimeseõpetus 7. klassi ainekava

Lõiming:

Eesti keel – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse;

Võõrkeel – teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas;

Matemaatika – ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust;

Bioloogia- inimese anatoomiaalased teadmised aitavad aru saada murdeas toimuvatest muutustest kehas ning uimastite toimest ja erinevatest haigustest;

Geograafia- majanduse ressursid, ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, keskkonnaprobleemide märkamine ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine;

Kunstiõpetus - erinevad eneseväljendusvõtted;

Tehnoloogia – ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutseunitsus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamise kaasnemaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid;

Kehaline kasvatus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
<ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele. 2) Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega. 3) Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast. 4) Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus. 	<p>Inimese areng ja murdeiga</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. 2. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. 3. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. 4. Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. 5. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine. <p>Inimene, valikud ja õnn</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist.

- 5) Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel.
- 6) Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest.
- 7) Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist.
- 8) Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades.
- 9) Kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olukorras toimetulekut rühma survega.
- 10) Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida.
- 11) Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest.
- 12) Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil.
- 13) Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.

7. Positiivse minapildi kujundamine.
8. Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus.
9. Enesekasvatuse võtted.
10. Enesearendamine oma elutee kujundamisel.
11. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus.

Inimene ja rühm

12. Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas.
13. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades.
14. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed.
15. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused.
16. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.
17. Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet.
18. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

19. Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu).

	<ul style="list-style-type: none"> 20. Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. 21. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas. 22. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. 23. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand. 24. Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. 25. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.
--	--

2.1.4 Inimeseõpetus 8. klassi ainekava

Lõiming:

Eesti keel – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.

Võõrkeel – teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas.

Matemaatika – ajaarvamine; ressurside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusi analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Biooloogia- inimese anatoomiaalased teadmised aitavad aru saada murdeas toimuvatest muutustest kehas ning uimastite toimest ja erinevatest haigustest;

Geograafia- majanduse ressursid, ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, keskkonnaprobleemide märkamine ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine;

Kunstiõpetus - erinevad eneseväljendusvõtted;

Tehnoloogia – ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutseühendus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevat võimalust ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kehaline kasvatus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
1) Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest.	<p>Tervise käitumine</p> <p>1. Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis.</p>

- 2) Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele.
- 3) Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele.
- 4) Selgitab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot.
- 5) Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust.
- 6) Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida.
- 7) Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest.
- 8) Analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis.
- 9) Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus.
- 10) Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis.
- 11) Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata.
- 12) Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus.

2. Tervise aspektide vastastikused seosed.
3. Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.
4. Tervisealased infoallikad.
5. Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus.
6. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad.
7. Stress. Stressiga toimetulek.
8. Kriis, selle olemus.
9. Käitumine kriisiolukorras.
10. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.
11. Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad.
12. Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit.
13. Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele.
14. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus.
15. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.
16. Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.

Suhted ja seksuaalsus

17. Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprussuhe, paarisuhe).

13) Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest. 14) Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust. 15) Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele. 16) Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest. 17) Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi. 18) Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele. 19) Demonstreerib õpituatsioonis inimväarikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi. 20) Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil. 21) Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.	18. Lähisuhe ja tunded lähisuhtes. 19. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. 20. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseeas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. 21. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes. 22. Lähisuhtevägivad ja selle liigid. 23. Turvalised lähisuhted. 24. Abi saamise võimalused. 25. Seksuaalsuse mitmekesisus. 26. Seksuaalkäitumine. 27. Sooidentiteet. Sooline mitmekesisus. 28. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. 29. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne). 30. Seksuaalne orientatsioon. 31. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp). 32. Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine. 33. Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. 34. Rasestumisvastased meetodid. 35. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine.

36. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega.
37. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus.
38. Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

39. Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid.
40. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.
41. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul.
42. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile.
43. Uimastitega seonduvad väärarvamused.
44. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid.
45. Sõltuvus.
46. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.

2.2 Ajalugu

2.2.1 Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise

õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

1. oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
2. ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
3. ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
4. funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
5. empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
6. allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute

teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

2.2.2 Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<ol style="list-style-type: none"> 1) Mõistab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline. 2) Mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed. 3) Kasutab ajaloomõisteid kontekstis. 4) Toob näiteid kodukoha minevikust. 5) Mõistab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos. 6) Mõistab, kuidas kujunes inimasustus. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu. 2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid. 3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte. 4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal. 5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.

<p>7) Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.</p> <p>8) Asetab end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.</p> <p>9) Mõistab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.</p> <p>10) Mõistab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.</p> <p>11) Toob näiteid, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.</p> <p>12) Toob näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.</p> <p>13) Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.</p> <p>14) Toob näiteid, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.</p> <p>15) Toob näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.</p>	<p>6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.</p> <p>7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.</p> <p>8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.</p> <p>9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.</p> <p>10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.</p> <p>11. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud.</p> <p>12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.</p> <p>13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.</p> <p>14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.</p> <p>15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.</p> <p>16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.</p>
---	--

2.2.3 Õpitulemused

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajaloo sündmuste, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja VanaRooma ajaloost.

Õpilane:

1. kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
2. mõistab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
3. iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
4. kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid;
5. mõistab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
6. paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloo sündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
7. toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
8. kirjeldab ajaloo sündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
9. kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
10. esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
11. nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
12. nimetab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
13. kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
14. toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
15. nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;

16. toob näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
17. mõistab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
18. nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
19. toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
20. toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
21. toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajaloo.

Õpilane:

1. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
2. nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
3. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
4. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
5. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
6. analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
7. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
8. selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
9. selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;
10. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
11. võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
12. toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
13. toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;

14. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
15. teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
16. iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
17. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
18. kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
19. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
20. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
21. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
22. iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
23. tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
24. kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
25. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
26. toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
27. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
28. selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
29. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
30. teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
31. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
32. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

2.2.4 Ajaloo 5. klassi ainekava

Lõiming:

Eesti keel: kirjakeele areng, esimesed grammatikad, vana kirjakeel (Hornungi grammatika), O.W. Masing.

Kirjandus: kirjanduse ajalugu: antiikkirjandus, keskaja kirjandus keskaja maailmavaate peegeldajana (kangelaslaulud, pühakute elulood jms).

Matemaatika: riiklikud sümbolid, aastaarvud.

Võõrkeeled: riiklikud sümbolid.

Muusika: muusikaajaloo etapid ajaloo ajastutena (keskaja muusika – keskaja kultuur ja maailmavaade, barokiajastu jne.).

Geograafia: maateaduse areng keskajal, maadeavastused. Poliitilise kaardi muutumine. (Kaardi tundmine on ajaloo mõistmise alus).

Bioloogia: meditsiini areng.

Füüsika: teaduse areng läbi ajaloo: Archimedesest Newtonini.

Kunst: arhitektuur: püramiidid, templid jne.

Tehnoloogia: tehnika areng ajastute kaudu, IKT vahendid.

Kehaline: olümpiamängud.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
1) kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine; 2) kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus;	Ajaarvamine Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.

<p>3) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 4) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; 5) kasutab ajalookaarti.</p>	
<p>6) leiab mineviku kohta teavet ajalooallikatest; 7) töötab lihtsamate allikatega; 8) kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas;</p>	<p>Ajalooallikad</p> <p>Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.</p>
<p>9) kirjeldab inimeste eluolu minevikus; 10) esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; 11) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 12) kirjeldab hariduse andmist minevikus; 13) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 14) kasutab ajalookaarti;</p>	<p>Eluolu uusajal</p> <p>Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas.</p>
<p>15) kirjeldab mõnda minevikusündmust, inimeste eluolu minevikus; 16) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 17) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; 18) kasutab ajalookaarti;</p>	<p>Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud ja eluolu</p> <p>Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas.</p>
<p>19) kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi;</p>	<p>Rahvuslik ärkamisaeg</p>

<p>20) nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist;</p>	<p>1. Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I Üldlaulupidu.</p>
<p>21) kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost; 22) selgitab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust; 23) selgitab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik;</p>	<p>Eesti iseseisvumine</p> <p>1. Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamise. 2. Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu.</p>
<p>24) nimetab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi; 25) selgitab Võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos; 26) nimetab kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust; 27) selgitab Tartu rahu tähtsust;</p>	<p>Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel</p> <p>1. Eesti aeg kahe maailmasõja vahel: Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur.</p>
<p>28) toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis; 29) nimetab , kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole; 30) toob näiteid oma perekonnaloost;</p>	<p>Eesti ja Teine maailmasõda</p> <p>1. Stalin, Hitler. 2. MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine.</p>
<p>31) iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu; 32) toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal;</p>	<p>Nõukogude aeg</p> <p>2. Metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s.</p>

33) nimetab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid;	
34) mõistab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust; 35) mõistab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks; 36) nimetab mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust.	<p>Iseseisvuse taastamine</p> <p>3. Laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart, Meri, fosforiidisõda.</p>

2.2.5 Ajalugu 6. klassi ainekava

Lõiming:

Eesti keel- õigekiri, funktsionaalne lugemine;

Kirjandus- müüdid, kirjandusajalugu, eepos, legendid;

Matemaatika- ajatelg, positiivsed negatiivsed arvud, rooma numbrid;

Ühiskonnaõpetus- valitsemisvormid, varanduslik ebavõrdsus, riiklus, seadusloome, religioonid, rituaalid;

Geograafia- loodusrahvad maailmas, maailmajaod,

Eesti kaart muinasajal, erinevad geograafilised objektid;

Kunstiõpetus- mõisted: skulptuur, reljeef, püramiid, tempel.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
1) Mõistab, kuidas toimib ajaarvamine. 2) Mõistab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest. 3) Töötab lihtsamate allikatega, kasutab ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas.	Sissejuhatus 1. Maa, inimene, aeg, ajaarvamine. 2. Ajalugu ja ajalooallikad, allikmaterjalide tõlgendamine.
4) Kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid. 5) Näitab kaardil ning põhjendab, miks ja mis piirkondades sai alguse põlluharimine. 6) Mõistab, missuguseid muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine.	Muinasaeg 1. Muinasaja arengujärgud ja nende üldisloomustus. 2. Kiviaja inimese tegevusalad. 3. Põlluharimis algus, loomade kodustamine, käsitöö areng. 4. Metallide kasutusele võtmine. 5. Eesti muinasaja üldisloomustus: Pulli, Kunda.
7) Selgitab miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid. 8) Näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat. 9) Mõistab, mida ühist ja iseloomulikku on Idamaade tsivilisatsioonides.	Vanad idamaad. Vanaaja sisu ja üldisloomustus. 1. Ajalised piirid. 2. Looduslikud olud.

<p>10) Mõistab, milline oli vanaaja riiklik korraldus ning kes olid järgmised isikud: Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon.</p> <p>11) Kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel, tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias, oskab tuua näiteid kirjandusest, kujutavast kunstist, teab Egiptuse püramiide.</p>	<p>Vana-Egiptus</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Egiptuse riigikorraldus. 2. Egiptus võimsuse tipul: Thutmosis III, Ramses II, Thutanhamon. 3. Egiptlaste eluolu. 4. Egiptlaste religioon. 5. Egiptlaste kultuurisaavutused.
<p>12) Mõistab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus.</p> <p>13) Mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näited Mesopotaamia ajaloost.</p> <p>14) Kirjeldab vanaaja elulaadi Mesopotaamias.</p>	<p>Mesopotaamia</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sumerid: linnad ja linnriigid, leiutised (ader, potikeder, ratas) 2. Babüloonia: Hammurapi seadused. 3. Kultuurisaavutused Mesopotaamias, religioon. 4. Eluolu.
<p>15) Toob näiteid sündmustest ja protsessidest Iisraeli ajaloos: Iisraelis tekkis monoteistlik religioon.</p> <p>16) Selgitab, mis on Vana Testament.</p>	<p>Iisraeli ja Juuda riik</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ainujumala usk. 2. Vana Testament.
<p>17) Kirjeldab Vana-India ja Hiina kõrgkultuuride tekkest suurte jõgede äärde.</p> <p>18) Kirjeldab, mis on kastisüsteem.</p> <p>19) Toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest.</p>	<p>Vana-India ja Hiina</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamad avastused ja leiutised ning nende tähtsus.

<p>20) Mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.</p>	<p>2. Inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimeste sotsiaalsest rollist ühiskonnas.</p>
<p>21) Näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat, Spartat. 22) Mõistab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist.</p>	<p>Vana Kreeka</p> <p>Vanim kõrgkultuur Euroopas.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kreeka loodus ja rahvastik. 2. Kreeta ja Mükeene kultuur.
<p>23) Kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonna-korraldust Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal. 24) Selgitab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, hellenid. 25) Tunneb Aleksander Suure osa ajaloos, teab tema vallutuste tagajärgi ning oskab näidata riigi laienemist hellenismi perioodil.</p>	<p>Kreeka linnriigid</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ühiskonna-korraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. 2. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. 3. Aleksander Suure sõjaretk ja maailmariigi tekkimine.
<p>26) Selgitab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport. 27) Jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist. 28) Nimetab tähtsamaid kreeka kultuuritegelasi.</p>	<p>Vana-Kreeka kultuur ja eluolu</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana. 2. Religioon ja mütoloogia: Homerose kangelas-eepika. 3. Olümpiamängud.

<p>29) Püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning aru saada nende inimeste elulaadist.</p>	<p>4. Ajalookirjutus ja filosoofia.</p> <p>5. Kreeka teater.</p> <p>6. Kunst: arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal.</p> <p>7. Hellenite igapäevaelu.</p> <p>8. Hellenistlik kultuur.</p> <p>9. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.</p>
<p>30) Mõistab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot ja Roomat.</p> <p>31) Selgitab Rooma vabariigi riigikorda.</p>	<p>Vana Rooma.</p> <p>Rooma riigi tekkimine.</p> <p>1. Looduslikud olud.</p> <p>2. Rooma linna tekkimine.</p> <p>3. Kuningad, vabariigi algus.</p>
<p>32) Selgitab Rooma vabariigi riigikorda.</p> <p>33) Kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist.</p> <p>34) Mõistab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks.</p> <p>35) Selgitab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk.</p>	<p>Rooma vabariik</p> <p>1. Rooma vallutab Itaalia.</p> <p>2. Rooma vallutused Ida-Vahemere maades.</p>

<p>36) Selgitab, kes oli Caesar ja põhjendab tema olulisust.</p>	<p>3. Kodusõjad Roomas, Caesar, vabariigi lõpp.</p>
<p>37) Kirjeldab eluolu Rooma riigis. 38) Selgitab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis.</p>	<p>Eluolu Vanas-Roomas</p> <p>1. Ühiskonna ja elukeskkonna areng ja mõju inimeste igapäevaelule.</p> <p>2. Kasutab ajaloomõisteid asjakohases kontekstis.</p>
<p>39) Tunneb roomlaste usule iseloomulikke jooni. 40) Mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos. 41) Selgitab, kes oli Jeesus Kristus ning tema olulisust kultuuriloos. 42) Kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis.</p>	<p>Kultuur ja religioon Vanas-Roomas</p> <p>1. Ajaloomälestised ja miks need on kultuuriloos olulised.</p> <p>2. Inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.</p>
<p>43) Selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda. 44) Mõistab Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal. 45) Selgitab, miks lõhenes Rooma keisririik. 46) Selgitab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust. 47) Põhjendab ja selgitab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik.</p>	<p>Rooma keisririik</p> <p>1. Ühiskondlik korraldus. Augustus.</p> <p>2. Rooma impeerium ja selle lõhenemine.</p>

2.2.6 Ajalugu 7. klassi ainekava

Lõiming

Matemaatika - sündmuste paigutamine araabia numbritega ajajoonele.

Kunst: kuidas kujutati inimesi, eluolu keskajal, illustreeritud mõttekaart rüütlite, aadlidaamide või linnuste kohta.

Eesti keel - tekstist olulise leidmine ja selle arusaadavalt kaaslasele selgitamine, lühijutu koostamine.

Geograafia - keskaegse ja tänapäevase Euroopa riikide kaardi võrdlemine, Eesti haldusjaotuse muutumine aja jooksul.

Muusika - keskaja muusika kuulamine, selle iseloomustamine ja võrdlemine tänapäevaga.

Loodusõpetus - Eesti keskaegsete linnade ja hansalinnade märkimine kaardile.

Käsitöö ja kodundus - keskajale omase toidu valmistamine.

Inglise keel: Inglismaa ajalugu puudutava informatsiooni hankimine ja tõlkimine ja esitamine võõrkeeles.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
<ol style="list-style-type: none"> 1) Nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis. 2) Nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist.	<p>Keskaeg ja varauusaeg</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Keskaja mõiste. 2. Keskaja periodiseering: vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg.

<p>3) Mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus).</p> <p>4) Iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust ning talupoegade ja feodaalide elulaadi.</p>	
<p>5) Selgitab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid senjäär, vasall, feodaal, pärisori.</p> <p>6) Võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel.</p>	<p>Euroopa riigid varakeskajal</p> <p>Keskaja koht maailma ajaloos.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Keskaja ühiskonna üldiseloomustus. 2. Keskaja periodiseering. 3. Ühiskonnakorraldus. 4. Läänikord. 5. Keskaja eluolu ja maailmapilt.
<p>7) Iseloomustab kiriku osa keskaja ühiskonnas kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana.</p> <p>8) Nimetab ristisõdade eesmärgid ja tulemused.</p> <p>9) Kasutab kontekstis mõisteid paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, romaani stiil, gooti stiil.</p>	<p>Kirik ja kultuur keskajal</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ristiusu õpetuse alused. 2. Kiriku osa ühiskonnas.

	<p>3. Ristisõjad.</p> <p>4. Keskaja ülikoolid ja teadus.</p> <p>5. Romaani ja gooti stiil.</p>
<p>10) Iseloomustab Frangi riigi osatähtsust vara-keskaegses ühiskonnas.</p> <p>11) Kirjeldab Karl Suure tegevust.</p> <p>12) Iseloomustab Frangi riigi jagunemist ja selle põhjusi.</p>	<p>Frangi riik</p> <p>1. Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping.</p> <p>2. Kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa.</p>
<p>13) Kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis.</p> <p>14) Võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas.</p> <p>15) Toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast.</p> <p>16) Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju.</p> <p>17) Selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule.</p>	<p>Linnad ja linnaelu</p> <p>1. Linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit.</p>
<p>18) Analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel.</p> <p>19) Võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal.</p>	<p>Euroopa riigid kõrgkeskajal</p> <p>1. William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d Arc.</p>

<p>20) Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.</p> <p>21) Toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Saja-aastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad.</p>	
<p>22) Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.</p> <p>23) Selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega.</p> <p>24) Teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi.</p> <p>25) Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.</p> <p>26) Toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, oskusi.</p> <p>27) Teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta.</p>	<p>Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik</p> <p>1. Bütsants, õigeusk, patriarh, ikoon, ristkuppelkirik, mosaiik, kirikulõhe, beduiinid, Meka, Kaaba, islam, Moslem, Allah, prohvet, kaliif, kalifaat, džihaad, mošee, minarett, koraan, imaam, viikingid, varjaagid, normannid, saaga, ruunikivi, valhalla, bojaar, veetše, družiina.</p>
<p>28) Iseloomustab araabia ühiskonda, kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablase vallutusi.</p> <p>29) Kasutab islamiga seotud mõisteid koraan, mošee, Meka.</p> <p>30) Nimetab, kes oli Muhamed, iseloomustab tema tegevust.</p>	<p>Araablased</p> <p>1. Araabia ühiskond.</p> <p>2. Muhamed. Islam.</p> <p>3. Araabia kultuur ja selle mõju Euroopale.</p>

<p>31) Iseloomustab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik.</p> <p>32) Iseloomustab Justinianus I -st, ning kirjeldab tema tegevust.</p> <p>33) Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.</p> <p>34) Toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, oskusi, teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta.</p>	<p>Bütsants</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bütsantsi tugevuse põhjused. 2. Justinianus I. 3. Vana-Vene.
<p>35) Kirjeldab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, iseloomustab keskaegse linna eluolu, tsunftikorda, linnade valitsemist, Hansa Liidu tegevust.</p> <p>36) Kasutab kontekstis mõisteid raad, tsunft, gild, Hansa Liit.</p>	<p>Linnad ja kaubandus</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Linnade teke ja eluolu. 2. Hansakaubandus Põhja-Euroopas. 3. Tsunftikord.
<p>37) Kirjeldab viikingite elu ning nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi.</p>	<p>Põhja Euroopa</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Skandinaavia eluviis ja ühiskond. 2. Viikingite retked.

<p>38) Nimetab Eesti muinasmaakondi, suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust.</p> <p>39) Kasutab kontekstis mõisteid Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu.</p> <p>40) Kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis).</p> <p>41) Nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi.</p> <p>42) Selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised.</p> <p>43) Selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas.</p>	<p>Eesti keskajal</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Eluolu muinasaja lõpus. 2. Ristiusustamine. 3. Muistne vabadusvõitlus. 4. Ühiskonna struktuur. 5. Valitsemine. 6. Liivi ordu. Linnad, maakonnad.
<p>44) Loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest.</p> <p>45) Selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada.</p> <p>46) Nimetab keskaja seitse vaba kunsti.</p> <p>47) Toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja – tulemustest.</p>	<p>Haridus, ülikoolid ja teadus</p> <p>1. Kloostrikool, linnakool, toomkool, ülikool, teaduskond, 7 vaba kunsti, rektor, dekaan, dispuut, skolastika, alkeemia, astroloogia.</p>

48) Nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd.	
49) Iseloomustab keskaegset ühiskonda Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. 50) Kasutab kontekstis mõistet Inglise parlament.	<p>Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Saksa-Rooma keisririik. 2. Parlamendi kujunemine Inglismaal. 3. Prantsusmaa ühendamine. 4. Eluolu keskajal.

2.2.7 Ajalugu 8. klassi ainekava

Lõiming

geograafia - töö kaartidega.

kunstiõpetus - töö karikatuuridega, töö piltidega

inglise keel - karikatuuridel oleva teksti tõlkimine, videomaterjalist arusaamine

eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende analüüsimine; ajalehe artiklite leidmine ja analüüsimine. Eesti kirjanikud ja luuletajad ja nende teosed

geograafia - töö kaartidega

ühiskonnaõpetus - info leidmine riigiportaalist, riigi korraldus ja juhtimine, riigi roll majanduse korraldamisel, tööaeg ja tööjaotus

matemaatika - andmete analüüs ja järelduste tegemine diagrammide põhjal; tööaja ja -mahu arvutamine.

keemia, füüsika, bioloogia - tehnilised leiutised ja avastused.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
Tuletab meelde olukorda keskaja lõpus.	Sissejuhatus.
<ol style="list-style-type: none"> 1) Saab aru, kuidas kujunes absolutism. 2) Selgitab mõistet, oskab iseloomustada absolutistlikku valitsemist. 3) Selgitab valgustuse sisu ning teab, kes oli Voltaire. 4) Nimetab kodusõja pooled, selgitab, miks puhkes kodusõda. 5) Iseloomustab parlamentaarset monarhiat õiguste deklaratsiooni põhjal. 6) Iseloomustab valgustatud absolutismi, toob näiteid Friedrich II tegevuse kohta. 7) Selgitab mõisteid, oskab tuua näiteid ja iseloomulikke tunnuseid, seostada mõistetega isikute tegevust ning anda hinnangut. 	<p>Uusaegse ühiskonna põhijooned Euroopas</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Absolutismi kujunemine. 2. Absolutism Prantsusmaal, Louis XIV. 3. Valgustusfilosoofia. 4. Inglise kodusõda ja restauratsioon. 5. Inglismaa ja Prantsusmaa 18. sajandil. 6. Valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II. 7. Teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.
<ol style="list-style-type: none"> 1) Selgitab, kuidas kehtestati Rootsi võim ja kujunes kaks kubermangu, ning iseloomustab aadli omavalitsust. 2) Kirjeldab Põhjasõja tagajärgi Eestile. 3) Selgitab Balti erikorra olemust. 4) Mõistab muutusi Eesti talurahva elus Rootsi ja Vene ajal. 5) Võrdleb majandust ja poliitikat Rootsi ning Vene ajal 18. sajandil. 	<p>Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Valitsemine: keskivõim ja aadli omavalitsus. 2. Põhjasõda. 3. Peeter I, Balti erikord 4. Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil. 4. Muutused majanduses ja poliitikas. 5. Vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna).

<p>6) Kirjeldab muutusi mis toimusid Eesti hariduses ja kultuuris Rootsi ning Vene ajal.</p> <p>7) Saab aru muutustest, toob näiteid kultuuri arengu kohta ning mõistab selle tähtsust.</p>	
<p>1) Kirjeldab kolooniate rajamist Põhja-Ameerikasse.</p> <p>2) Selgitab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid.</p> <p>3) Iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust.</p>	<p>USA iseseisvumine</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Iseseisvumise eeldused. 2. Iseseisvussõda. 3. USA riiklik korraldus.
<p>Iseloomustab olukorda Prantsusmaal revolutsiooni eelõhtul, hindab valgustuse mõju ja III seisuse olukorda.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad. 3) Selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide tagajärgi ja mõju. 2) Kirjeldab millised ümberkorraldused majanduses, eluolus ja valitsemises levisid Euroopasse. 3) Kirjeldab Viini kongressiga seotud Euroopa ümberkorraldamise põhimõtteid. 	<p>Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Prantsuse revolutsiooni põhjused. 2. Revolutsiooni algus, vabariik, jakobiinide diktatuur, revolutsiooni lõpp. 3. Napoleon Bonaparte, tema reformid, Napoleoni sõjad. 4. Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. 5. Viini kongress.

<p>4) Selgitab vahet revolutsioonil ja reformil, teab, mis ümberkorraldused majanduses, eluolus ning valitsemises levisid Euroopasse.</p> <p>5) Selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel.</p>	
<p>Iseloomustab baroki ja klassitsismi stiilide põhijooni.</p> <p>1) Võrdleb põhitunnuste alusel (üldiline, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris.</p> <p>2) Tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta.</p>	<p>Kunst, kultuur ja teadus varauusajal</p> <p>1. Barokk, klassitsism, rokokoo.</p>
<p>1) Iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval.</p> <p>2) Iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse.</p>	<p>Poliitilised õpetused</p> <p>1. Ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism.</p>

<p>Kirjeldab majanduse arengu iseloomulikke tunnuseid ajaloo vältel, iseloomustab muutusi tootmises seoses tööstusliku pöördega, nimetab tähtsamaid tehnikasaavutusi ning toob esile tööstusliku pöörde positiivsed ja negatiivsed tagajärjed/tulemused.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 2) toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas. 3) Selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud. 4) Toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg. 5) Analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel. 	<p>Industriaal-ühiskonna kujunemine</p> <p>1. Tööstuslik pööre, vabrikutootmine.</p> <p>Kütused: süsi ja koks, aurumasin, võimsusühikud: hobujõud ja watt, tööstus, vabrik, automatiseerimine, linnastumine.</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1) Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda. 	<p>Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid)</p> <p>1. Rahvuslus, rahvuslik vabadusliikumine, rahvusriik, kodanlus, liberalism, vabariik, põhiseadus.</p>

<p>2) Arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.</p>	
<p>1) Toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist.</p> <p>2) Toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias.</p> <p>3) Annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast.</p> <p>4) Selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.</p> <p>5) Analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega.</p> <p>6) Analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel.</p> <p>7) Analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega.</p>	<p>Kolonialism ja imperialismi kujunemine</p> <p>2. Koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism.</p>
<p>1) Analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis.</p>	<p>Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul</p>

- 2) Seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega.
- 3) Nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi.
- 4) Nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust.
- 5) Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist.
- 6) Seostab eestlaste perekonnanimede saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanimede saamislugudest.
- 7) Toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku.
- 8) Toob näiteid ärkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos.
- 9) Märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda.
- 10) Toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus.
- 11) Toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos.
- 12) Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju.
- 13) Toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse

1. Reformid, tagurlus, dekabristid, õigeusk, isevalitsus, slavofiil, venestamine, baltisakslane, estofiil.

<p>rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt).</p> <p>14) Teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonnaelu arengus.</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) Toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid. 2) Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle. 3) Analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule. 4) Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile. 5) Nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms. 6) Toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi. 7) Kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju. 	<p>Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Antant, Kolmikliit, Keskriigid, atentaat, läänerinne, idarinne, manööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu, veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa. 2. Iseseisvusmanifest, 23.-24.02.1918.

<p>8) Nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi.</p> <p>9) Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu.</p> <p>10) Analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis.</p> <p>11) Seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid).</p>	
<p>1) Kirjeldab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel.</p> <p>2) Toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne.</p> <p>3) Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist.</p> <p>4) Toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta.</p>	<p>Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul</p> <p>1. Sisepõlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit, krinoliin, tärgeldamine, Frakk, smoking, silinder, romantism, realism, historitsism, impressionism, postimpressionism, juugend.</p>

2.2.8 Ajalugu 9. klassi ainekava

Lõiming

geograafia - töö kaartidega.

kunstiõpetus - töö karikatuuridega, töö piltidega.

inglise keel - karikatuuridel oleva teksti tõlkimine, videomaterjalist arusaamine.

eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende analüüsimine; ajalehe artiklite leidmine ja analüüsimine. Eesti kirjanikud ja luuletajad ja nende teosed.

geograafia - töö kaartidega.

ühiskonnaõpetus - info leidmine riigiportaalist, riigi korraldus ja juhtimine, riigi roll majanduse korraldamisel, tööaeg ja tööjaotus.

matemaatika - andmete analüüs ja järelduste tegemine diagrammide põhjal; tööaja ja -mahu arvutamine.

keemia, füüsika, bioloogia - tehnilised leiutised ja avastused.

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
<ol style="list-style-type: none"> 1) Näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud territoriaalseid muutusi (Versailles' süsteem). 2) Nimetab rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastatel. 3) Iseloomustab demokraatlikku ühiskonda. 4) Iseloomustab diktatuurset ühiskonda. 5) Võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Maailm kahe maailmasõja vahel 1919–1939. 2. Rahvusvaheline olukord Esimese maailmasõja järel. 3. Pariisi rahukonverents. 4. Poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda. 5. Rahvasteliidu tegevus ja mõju. 6. Sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. Maailmamajandus Ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed Demokraatia ja diktatuurid 1920.–1930. aastail.

<p>6) Iseloomustab Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastatel ja vaikival ajastul.</p> <p>7) Võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastatel ja vaikival ajastul.</p> <p>8) Iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi.</p> <p>9) Iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu maailmas ning nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi.</p>	<p>7. Demokraatia ja diktatuuri põhijooned.</p> <p>8. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel.</p> <p>9. Autoritarism Itaalia näitel.</p> <p>10. Totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel Eesti Vabariik.</p> <p>11. Vabadussõda.</p> <p>12. Asutav Kogu: maareform ja põhiseadus.</p> <p>13. Demokraatliku parlamentarismi aastad.</p> <p>14. Vaikiv ajastu.</p> <p>15. Majandus.</p> <p>16. Kultuur ja eluolu.</p> <p>17. Välispoliitika.</p>
<p>1) Kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas.</p> <p>2) Nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi.</p> <p>3) Nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos.</p>	<p>Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel</p> <p>1. Uued kultuurinähtused</p> <p>2. Teadus</p> <p>3. Tehnika areng: aatomiuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film</p> <p>4. Uued propagandavahendid.</p>
<p>1) Iseloomustab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjusi.</p> <p>2) Kirjeldab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda.</p>	<p>Teine maailmasõda 1939–1945 Rahvusvaheline olukord Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP</p> <p>Sõjategevuse üldiseloomustus.</p>

<p>3) Näitab kaardil muudatusi Teise maailmasõja järel.</p> <p>4) Toob esile Teise maailmasõja tulemused ja tagajärjed.</p> <p>5) Loetleb, millised riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ja mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon.</p> <p>6) Näitab kaardil Teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas.</p> <p>7) Selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos.</p> <p>8) Iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sõja algus ja lõpp. 2. Sõdivad pooled, rinded. 3. Holokaust. 4. ÜRO asutamine Eesti Teise maailmasõja ajal. 5. Baaside ajastu. 6. Iseseisvuse kaotamine. 7. Juuniküüditamine. 8. Sõjategevus Eesti territooriumil. 9. Nõukogude ja Saksa okupatsioon.
<ol style="list-style-type: none"> 1) Iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ning vormid. 2) Näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid. 3) Iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja SLV näitel. 	<p>Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000</p> <p>Külm sõda</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kahepooluselise maailma kujunemine: Trumani doktriin, Marshalli plaan, Berliini blokaad ja Saksamaa lõhestamine.

	<p>2. Kriisid ja sõjad: Kuuba kriis, Berliini müür, Vietnami sõda Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel.</p> <p>3. USA ühiskond: sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika.</p> <p>4. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng. Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted.</p>
<p>1) Analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel.</p> <p>2) Selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo.</p> <p>3) Arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda.</p> <p>4) Kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel.</p> <p>5) Selgitab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust.</p> <p>6) Iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid.</p> <p>7) Kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel.</p>	<p>Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda</p> <p>1. Heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud (nt. Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Rachel Carson, Madeleine Albright, Hanna Arendt, Indira Ghandi, Ruth Bader Ginsburg, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi).</p>

<ol style="list-style-type: none"> 1) Analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist. 2) Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode. 3) Nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi. 4) Võrdleb eri perioode arutluse käigus. 5) Toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne). 6) Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu. 7) Kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis. 	<p>Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Leida Laius, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas).
<ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest. 2) Toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel. 	<p>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal.

<p>3) Märkab kodukoha kultuuripärandit ja selgitab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda.</p> <p>4) Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile.</p> <p>5) Mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.</p> <p>6) Toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist.</p> <p>7) Iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel.</p> <p>8) Loetleb mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust.</p>	
<p>1) Teeb allikate põhjal järelduisi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis.</p> <p>2) Selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja.</p> <p>3) Selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu.</p> <p>4) Kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut.</p> <p>5) Selgitab ja kasutab kontekstis mõisteid: perestroika, glasnost, Balti kett, laulev revolutsioon.</p> <p>6) Nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis.</p>	<p>Eesti iseseisvuse taastamine</p> <p>1. Laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin).</p>

- 1) Iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel.
- 2) Selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.
- 3) Märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju.
- 4) Analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile.
- 5) Mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.
- 6) Toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed.
- 7) Võrdleb muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel.
- 8) Nimetab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta.
- 9) Analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.

Maailm 1990. aastatest alates

1. NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsioonid (NATO, EL laienemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).

2.3 Ühiskonnaõpetus

2.3.1 Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga,

keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

2.3.2 Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<ol style="list-style-type: none"><li data-bbox="250 1203 1077 1281">1. Loetleb kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. <li data-bbox="250 1286 958 1326">2. Tunneb lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.	<ol style="list-style-type: none"><li data-bbox="1133 1203 1877 1294">1. Mõistab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.

3. Mõistab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.
4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.
6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust.
7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.
8. Mõistab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.
9. Mõistab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
10. Tunneb tervise- ja turvariske, kirjeldab kuidas vältida ohtusid ja omab informatsiooni, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
11. Teab kuidas oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
12. Käitub teadliku tarbijana.

2. Analüüsib, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine.
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Loetleb Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Tunneb majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, kirjeldab kuidas oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Seostab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.

	<p>12. Väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.</p> <p>13. Analüüsib Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.</p> <p>14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.</p> <p>15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p> <p>16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.</p>
--	--

2.3.3 Õpitulemused

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

Õpilane:

1. Loetleb Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
2. esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest; 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
3. loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
4. leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;

5. nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
6. nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
7. toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
8. kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
9. kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
10. osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
11. leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
12. selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
13. kasutab viitamist nõuetekohaselt;
14. tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
15. mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
16. toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
17. toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
18. toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
19. loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
20. nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
21. nimetab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
22. planeerib oma aega ja tegevusi;
23. toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
24. koostab eelarve etteantud piirides;
25. kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
26. selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

Õpilane:

1. analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
2. selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
3. Loetleb erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
4. selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
5. loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
6. toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
7. selgitab avaliku konkursi tähtsust;
8. teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
9. kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
10. mõistab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
11. analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
12. selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
13. analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
14. selgitab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
15. märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
16. toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;

17. selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
18. kirjeldab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
19. nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
20. loetleb võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
21. analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
22. loetleb Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
23. toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
24. leiab allikatest asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
25. tunneb ära valeuudise ja propaganda ja mõistab, miks need võivad olla ohtlikud;
26. kasutab allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
27. võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
28. mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
29. märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
30. toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
31. mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
32. toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
33. analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
34. selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
35. toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
36. analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

2.1.4 Ühiskonnaõpetus 6. klassi ainekava

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
<ol style="list-style-type: none"> 1) loetleb Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt; 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest; 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid; 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena; 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi; 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud; 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal; 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel; 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades; 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot; 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid; 	<p>I Sotsiaalsed suhted. Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus. – 11 tundi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad(sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). • Sooline võrdõiguslikkus. • Pere ja suguvõsa. • Naabruskond maal ja linnas. • Sõpruskond. Koolipere. • Euroopa riigid, • Eesti naaberriigid. <p>II Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus; koostöö - 3 tundi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. • Noorteorganisatsioonid. • Eakohased kodanikualgatuse võimalused. • Koostöö ja ühistegevus, Kommunikatsioonivõimalused.

- 14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- 20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- 22) mõistab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- 23) planeerib oma aega ja tegevusi ;
- 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- 25) koostab eelarve etteantud piirides;
- 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovilde ja võimaluste erinevusi.

III Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine – 10 tundi.

- Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. Võimude lahusus.
- Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus.
- Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon.
- Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).

IV Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas – 4 tundi.

- Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses.
- Kooli sisekord (kodukord).
- Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne).
- Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

V Töö ja tarbimine - 7 tundi.

	<ul style="list-style-type: none"> • Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööetika.
--	---

2.1.4 Ühiskonnaõpetus 9. klassi ainekava

Õpitulemused	Õppesisu ja tegevused
<ol style="list-style-type: none"> 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; 3) loetleb erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid; 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust; 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja 	<p>I Demokraatlik riik</p> <ul style="list-style-type: none"> • Riik Riigi põhitunnused. Unitaarriigid ja liitriigid. Riik ja valitsemine. Lähivaade. Riigi kaitsmine. • Demokraatlik riik Lähivaade. Ideoloogiad. Parempoolsus. Vasakpoolsus. • Mittedemokraatlik riik

<p>üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;</p> <p>9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;</p> <p>10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;</p> <p>11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;</p> <p>12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;</p> <p>13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;</p> <p>14) selgitab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;</p> <p>15) märkab ohtu demokraatialle enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;</p> <p>16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;</p> <p>17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;</p> <p>18) kirjeldab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p>	<p>Autoritaarsed riigi tunnused. Totalitaarsed riigi tunnused.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Demokraatliku ühiskonna toimimine. Otsedemokraatia. Esindusdemokraatia. <p>II Inimesed ja ühiskond</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sinu, meie, minu ühiskond Ühiskonna mõiste. • Ühiskond ja rahvastik Ühiskond eile ja täna. Rahvastik. Eesti ja Euroopa rahvastik. • Rahvastiku muutustega seotud protsessid Eestis ja Euroopa Liidus Ränne. • Kodanikkond • Sotsiaalsed suhted ja identiteet • Võrdsed võimalused ühiskonnas Healuriik. Lähivaade. Rahva ja riigi tegutsemine kriisides. Valmisolek kriisideks.
---	--

- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 20) kirjeldab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 22) loetleb Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 24) leiab allikatest asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja selgitab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 26) kasutab allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;

III Kommunikatsioon ühiskonnas

- **Meedia ja ühiskond**
Erameedia ja õiguslik-meedia.
Lähivaade. Meedia areng.
- **Sõnavabadus ja vaenukõne**

31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist; 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas; 36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.	